

HUDUDLARDA IJTIMOYIY-IQTISODIY MUTANOSIB RIVOJLANISHDA INSTITUTSIONAL OMILLARNING TA'SIRI

To'g'aynazarov Akbar Ibrohim o'g'li

Termiz davlat muhandislik va
agrotexnologiyalar universiteti
Registrator ofisi menejeri

Annotatsiya

Mazkur maqolada hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishida institutsional omillarning roli tahlil qilindi. Tadqiqotda formal va norasmiy institutlar hamda boshqaruv sifati ko'rsatkichlarining hududiy iqtisodiy o'sishga ta'siri baholandi. O'zbekiston misolida 2017-2024 yillardagi islohotlar natijalari ko'rib chiqildi. Tahlil natijalari institutsional sifatning oshishi investitsiya faolligi, mehnat unumdorligi va hududiy barqarorlikni kuchaytirganini ko'rsatdi. Boshqaruv samaradorligi va tartibga solish sifati hududlararo tafovutlarni kamaytirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot yakunida hududiy siyosatni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: institutsional omillar, hududiy rivojlanish, boshqaruv sifati, iqtisodiy o'sish, inklyuziv institutlar, O'zbekiston

Аннотация

В статье проанализирована роль институциональных факторов в обеспечении сбалансированного социально-экономического развития регионов. Оценено влияние формальных и неформальных институтов, а также показателей качества управления на региональный экономический рост. На примере Узбекистана рассмотрены результаты реформ за 2017-2024 годы. Результаты анализа показали, что повышение институционального качества усилило инвестиционную активность, производительность труда и устойчивость регионов. Эффективность государственного управления и качество регулирования способствовали сокращению межрегиональных диспропорций. По итогам исследования сформулированы научно обоснованные выводы по совершенствованию региональной политики.

Ключевые слова: институциональные факторы, региональное развитие, качество управления, экономический рост, инклюзивные институты, Узбекистан

Abstract

The article analyzed the role of institutional factors in ensuring balanced socio-economic development of regions. The study evaluated the impact of formal and informal institutions and governance quality indicators on regional economic growth. The results of reforms in Uzbekistan during 2017-2024 were examined. Findings indicated that improvements in institutional quality increased investment activity, labor productivity, and regional stability. Government effectiveness and regulatory quality contributed to reducing regional disparities. The study produced evidence-based conclusions aimed at improving regional policy.

Keywords: institutional factors, regional development, governance quality, economic growth, inclusive institutions, Uzbekistan

KIRISH

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishi zamonaviy taraqqiyot iqtisodiyotining markaziy nazariy muammolaridan biriga aylangan. Mintaqaviy farovonlikning notekis taqsimlanishi nafaqat hududlar o'rtasidagi raqobat darajasiga, balki umummilliy o'sish sur'atlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonda institutsional omillarning ahamiyati o'tgan o'ttiz yil mobaynida muntazam ravishda kuchayib bordi. North tomonidan asoslangan institutsional iqtisodiyot maktabi va uning izdoshlari kelgusi avlod tadqiqotchilari uchun siyosiy, huquqiy va norasmiy qoidalarning iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatishi haqidagi mustahkam nazariy poydevorni shakllantirdi [1].

Hududiy notekislikni qisqartirish va inklyuziv taraqqiyotni ta'minlashda institutsional sifatning ahamiyati Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo mamlakatlari misolida har tomonlama o'rganilgan. Boshqaruv samaradorligi yuqori bo'lgan hududlarning iqtisodiy o'sish sur'atlari va investitsiya jalb qilish hajmi pastroq institutsional sifatga ega bo'lgan hududlarga qaraganda sezilarli darajada yuqoriroq ekanligi tasdiqlangan [4]. O'zbekiston 2017-yildan boshlab amalga oshirayotgan keng qamrovli islohotlar institutsional tartib-qoidalarini yaxshilash, davlat boshqaruvini takomillashtirish va xususiy sektorni rivojlantirish yo'nalishlarida amaliy natijalar berdi [8].

Maqolaning maqsadi hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy mutanosiblikni ta'minlashda formal va norasmiy institutlarning rolini o'rganish, O'zbekistonning hududiy taraqqiyot tajribasini institutsional iqtisodiyot nazariyalari nuqtai nazaridan baholash hamda mintaqaviy siyosatni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagi yo'nalishlar orqali namoyon bo'ladi: birinchidan, klassik institutsional iqtisodiyot nazariyasini O'zbekistonning mintaqaviy taraqqiyot kontekstiga moslashtirish; ikkinchidan, formal va norasmiy institutsional komponentlarning birgalikdagi ta'sirini tizimli tarzda baholash; uchinchidan, mintaqaviy darajadagi institutsional islohotlar uchun amaliy yo'naltirilgan tavsiyalar majmuini taqdim etish. Ishning tarkibi adabiyotlar tahlili, metodologik bayon, empirik baholash va xulosalardan tashkil topadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Institutsional iqtisodiyotning zamonaviy yo'nalishi insoniyat tomonidan yaratilgan cheklovlarni iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qiladi. North o'zining klassik asarida institutlarni "insoniy o'zaro munosabatlarni shakllantiruvchi qoidalar to'plami" sifatida belgilab, ularning bitim xarajatlarini kamaytirish va ishonchli o'zaro hamkorlik muhitini yaratish imkoniyatlarini batafsil ko'rib chiqdi [1]. Uning yondashuviga ko'ra, formal qoidalar (qonunlar, normativ hujjatlar) hamda norasmiy qoidalar (urf-odatlar, axloqiy me'yorlar) birgalikda ishlab, iqtisodiy o'sish dinamikasini izohlovchi mustahkam qoliplarni vujudga keltiradi.

Acemoglu va Robinson tomonidan ilgari surilgan inklyuziv va ekstraktiv institutlar tasniflashi nazariy adabiyotda keng tarqalgan. Inklyuziv institutlarda mulk huquqlari mustahkam himoyalanaadi, raqobat erkin tashkillashtirilgan, davlat

tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar ochiq mexanizmlar orqali taqsimlanadi. Ushbu institutlarga ega bo'lgan davlatlar uzoq muddatli o'sish ko'rsatkichlarini barqaror saqlay olishi empirik dalillar bilan tasdiqlangan [2]. Mualliflar tomonidan 2024-yilda Iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofotini olishlari institutlarning farovonlikka ko'rsatadigan ta'sirini izohlovchi tadqiqotlar uchun jahon ilmiy hamjamiyati tomonidan tan olinishini namoyon qildi.

Hududiy darajadagi institutsional sifat tahlilida Rodriguez-Pose va uning hammualliflari tomonidan ishlab chiqilgan yondashuv alohida o'rin egallaydi. Yevropa hududlarining boshqaruv sifati ko'rsatkichlari (European Quality of Government Index) asosida olib borilgan empirik tadqiqotlar mintaqaviy iqtisodiy o'sishni izohlovchi asosiy omillardan biri sifatida boshqaruv sifatining tan olinishiga olib keldi [4]. Boshqaruv sifati past bo'lgan hududlarda kogeziya siyosati doirasidagi sarmoyalar samaradorligining keskin pasayishi mavjud bo'lib, bu hodisa institutsional sifatni ko'tarmasdan turib mintaqaviy iqtisodiy o'sishga investitsiyalar orqali erishish imkoniyatining cheklanganligini namoyon etadi [5].

Aparicio-Perez va Ripolles ko'p darajali ekonometrik usullar yordamida milliy va hududiy institutsional sifatning iqtisodiy o'sishga ta'siri qanday taqsimlanishini o'rgandilar. Olingan natijalarga ko'ra, hududiy darajadagi boshqaruv sifati milliy darajadagi boshqaruv sifatining ta'sirini sezilarli darajada kuchaytiradi va makroiqtisodiy islohotlar mahalliy darajada institutsional o'zgarishlarsiz to'liq samara bermaydi [6]. Liang va Li o'rta daromadli mamlakatlar tuzog'i muammosini hal etishda institutsional sifatning hal qiluvchi rol o'ynashini panel ma'lumotlar yordamida isbotlab, davlatlarning yuqori daromad guruhiga o'tishi uchun boshqaruv islohotlarini chuqurlashtirish zarurligini qayd etdilar [7].

Boshqaruv sifatini o'lchashning amaliy vositasi sifatida Jahon banki tomonidan 1996-yildan beri yuritib kelinayotgan Worldwide Governance Indicators metodologiyasi keng qo'llaniladi. Ushbu vosita 35 dan ortiq manbalardan to'plangan ma'lumotlarni umumlashtirib, ovoz va hisobdorlik, siyosiy barqarorlik, hukumat samaradorligi, tartibga solish sifati, qonun ustuvorligi va korrupsiyaga qarshi kurash o'lchamlari bo'yicha 214 ta mamlakat darajasidagi baholarni taqdim etadi [3]. Ushbu ko'rsatkichlar mintaqaviy darajadagi tahlillar uchun mos asos bo'lib xizmat qiladi, garchi ularni mahalliy darajaga moslashtirish bo'yicha qo'shimcha metodologik ish talab etilsa-da [14].

Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O'zbekiston tajribasiga doir tadqiqotlar islohotlar va hududiy iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni miqdoriy baholashga harakat qilmoqda. 2017-2024 yillar davridagi 14 hudud bo'yicha balanslangan panel ma'lumotlardan foydalangan empirik baholash tartibga solish sifatining yalpi hududiy mahsulotga elastikligini 0,189 darajasida belgiladi va islohotlar darajasi yuqori bo'lgan ma'muriy birliklar past darajadagilarga qaraganda 23,4 foiz yuqoriroq o'sishga erishganini ko'rsatdi [15]. Bunday natijalar institutsional islohotlarning hududiy taraqqiyotga ko'rsatadigan mustaqil va statistik jihatdan ahamiyatli ta'sirini empirik tasdiqladi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot dasturi tomonidan tayyorlangan 2024-yilgi Osiyo va Tinch okeani inson taraqqiyoti hisobotida hududiy notekisliklarni qisqartirishda institutsional iqtidor va boshqaruvning oldindan tahlil qiluvchi, moslashuvchan va chaqqon mexanizmlarini rivojlantirish zarurligi qayd etilgan [13]. Hisobotda mintaqada inson taraqqiyoti darajasidagi farqlarni qisqartirish uchun mahalliy boshqaruvning qobiliyatini kengaytirish va ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish kabi yo‘nalishlar ustuvor sifatida belgilangan.

METODOLOGIYA

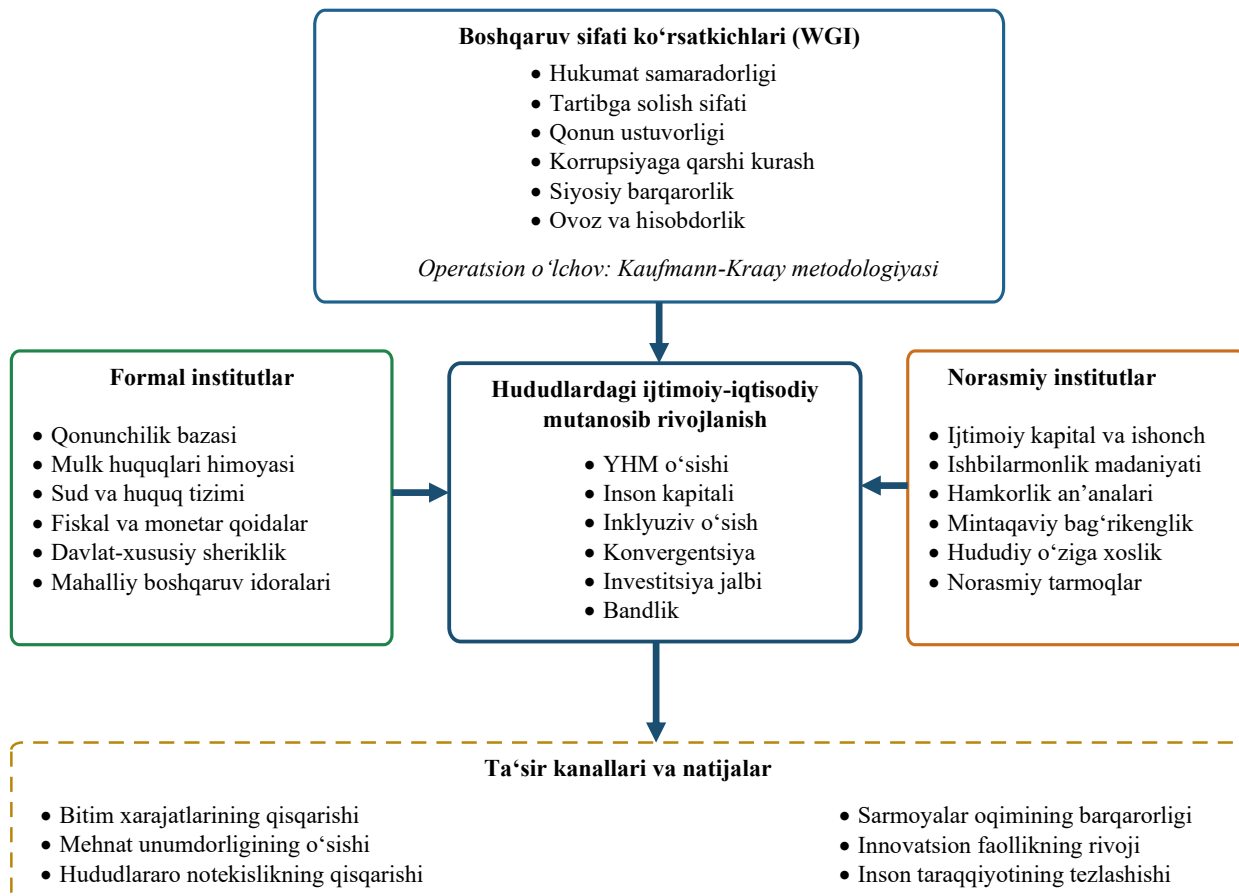
Tadqiqotda mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy mutanosiblikni ta‘minlashda institutsional omillarning rolini baholash uchun aralash metodologik yondashuv qo‘llanildi. Asosiy uslublar quyidagilarni qamrab oldi: institutsional iqtisodiyot bo‘yicha klassik va zamonaviy adabiyotlarning konseptual tahlili; Jahon banki, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi va Osiyo Taraqqiyot bankining ochiq ma‘lumotlar bazalaridan olingan ko‘rsatkichlarning qiyosiy tahlili; O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi tomonidan e‘lon qilingan rasmiy mintaqaviy ko‘rsatkichlarning tasviriy statistik tahlili.

Tahlilning nazariy poydevori sifatida North‘ning institutsional iqtisodiyot konsepsiyasi va Acemoglu-Robinson‘ning inklyuziv institutlar nazariyasi tanlandi [1]. Boshqaruv sifati Worldwide Governance Indicators tarkibidagi olti o‘lchov yordamida operatsionalizatsiya qilindi: ovoz va hisobdorlik, siyosiy barqarorlik, hukumat samaradorligi, tartibga solish sifati, qonun ustuvorligi va korrupsiyaga qarshi kurash. Hududiy iqtisodiy o‘shishning mavjud holati 2022-2024 yillar davriga oid yalpi hududiy mahsulot, aholi jon boshiga yalpi hududiy mahsulot, sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining ulushi kabi ko‘rsatkichlar orqali tasvirlandi [12].

Tahlil davomida ma‘lumotlarning ishonchliligini ta‘minlash maqsadida faqat rasmiy va xalqaro tashkilotlar tomonidan e‘lon qilingan manbalardan foydalanildi. Sifat ko‘rsatkichlarini miqdoriy parametrlar bilan birga ko‘rib chiqish ko‘p qirrali yondashuvni saqlashga imkon berdi. Tahlil natijalari bo‘yicha keltirib chiqarilgan xulosalar konseptual umumlashtirish darajasida tuzilgan bo‘lib, miqdoriy ekonometrik baholashlar mustaqil zamonaviy tadqiqotlar yordamida tasdiqlandi [15].

TAHLIL VA NATIJALAR

Hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy mutanosiblikni ta‘minlovchi institutsional omillarni nazariy va amaliy tahlil qilish uchun ularni uchta o‘zaro bog‘liq guruhga ajratish maqsadga muvofiq topildi. Birinchi guruh - formal institutlar (qonunchilik bazasi, mulk huquqlarini himoya qilish mexanizmlari, fiskal va monetar siyosat tuzilmalari, mahalliy boshqaruv idoralari) - bevosita iqtisodiy faoliyat shartlarini belgilaydi. Ikkinchi guruh - norasmiy institutlar (ishbilarmonlik madaniyati, ishonch, ijtimoiy kapital, mintaqaviy bag‘rikenglik) - iqtisodiy faollarning xulq-atvori va kelishuvlarning samaradorligini izohlaydi. Uchinchi guruh - institutsional sifat ko‘rsatkichlari (boshqaruv samaradorligi, qonun ustuvorligi, tartibga solish sifati) - yuqoridagi ikki guruhning birlashgan natijasi sifatida namoyon bo‘ladi [1].

1-rasm. Hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishning institutsional asoslari¹

1-rasmda keltirilgan konseptual sxema institutsional omillarning hududiy taraqqiyotga ko'rsatadigan ta'sirini integral ko'rinishda taqdim etadi. Boshqaruv sifati ko'rsatkichlari formal va norasmiy institutlarning birgalikdagi natijasi sifatida qaralib, ularning ta'siri bitim xarajatlarining qisqarishi, sarmoyalar oqimining barqarorligi, mehnat unumdorligining o'sishi, innovatsion faollikning rivoji, hududlararo notekislikning qisqarishi va inson taraqqiyotining tezlashishi orqali real iqtisodiy natijalarga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasining 14 ta ma'muriy hududi 2024-yilda yalpi ichki mahsulotning shakllanishida sezilarli darajada turli xil hissa qo'shdi. Mamlakat YIM hajmi joriy narxlarda 1,45 kvadrillion so'mga yetdi, real iqtisodiy o'sish 6,5 foizni tashkil etdi [12]. Aholi jon boshiga YIM 39,13 mln so'mga (3092,7 dollar) ko'tarilib, oldingi yilga nisbatan 18,3 foiz so'mlik o'sishni qayd etdi. Mintaqaviy darajadagi farqlar esa keskin saqlanib qolmoqda: aholi jon boshiga eng yuqori yalpi hududiy mahsulot Navoiy viloyati va Toshkent shahriga to'g'ri keladi, eng past ko'rsatkichlar Surxondaryo, Namangan va Farg'ona viloyatlarida qayd etilgan [12].

Bunday hududiy farqlar ortida tarkibiy iqtisodiy holatlardan tashqari institutsional sifatidagi tafovutlar muhim o'rin tutadi. 2017-2024 yillar davriga oid balanslangan panel ma'lumotlar asosida o'tkazilgan ekonometrik baholash hududlardagi tartibga

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

solish sifatining yalpi hududiy mahsulotga elastikligini 0,189 darajasida, infratuzilmaning ta'sirini 0,215, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ta'sirini esa 0,312 darajasida belgiladi [15]. Olingan ko'rsatkichlar institutsional islohotlarning bevosita iqtisodiy mahsuldorlikka ta'sir ko'rsatishi va investitsiya hamda infratuzilma loyihalarining samaradorligini kuchaytiruvchi vositachi rol o'ynashini ko'rsatadi.

Quyidagi 1-jadvalda institutsional omillar va ularning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishga ta'sir kanallari tizimlashtirilgan ko'rinishda keltirilgan. Jadval mazmuni klassik institutsional iqtisodiyot nazariyasi va zamonaviy empirik tadqiqotlar natijalari asosida sintez qilingan.

1-jadval.
Institutsional omillar va ularning hududiy taraqqiyotga ta'sir kanallari¹

№	Institutsional omillar guruhi	Asosiy elementlar	Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishga ta'sir kanali	Manba
1	Formal institutlar	Qonunchilik bazasi, mulk huquqlarini himoya qilish, sud tizimi, fiskal va monetar qoidalar	Bitim xarajatlarini kamaytirish, sarmoyalarning barqarorligini ta'minlash, qonun ustuvorligini mustahkamlash	[1]
2	Norasmiy institutlar	Ijtimoiy kapital, ishonch, ishbiarmonlik madaniyati, an'analar, hududiy o'ziga xoslik	Iqtisodiy faollar xulq-atvorini muvofiqlashtirish, hamkorlikni rag'batlantirish	[1]
3	Hukumat samaradorligi	Davlat xizmatlari sifati, byurokratik qobiliyat, siyosatni amalga oshirish darajasi	Inson kapitali rivoji, infratuzilma loyihalarining samaradorligini oshirish	[3]
4	Tartibga solish sifati	Biznes regulatsiyasi, raqobat siyosati, litsenziyalash mexanizmlari	Tadbirkorlik faolligini rag'batlantirish, innovatsion xulq-atvorni qo'llab-quvvatlash, FDI jalbi	[14]
5	Qonun ustuvorligi	Sud mustaqilligi, shartnomalarning bajarilishi, mulk huquqlarining real himoyasi	Investorlar ishonchini saqlash, uzoq muddatli rejalashtirish imkoniyatini kengaytirish	[3]
6	Korrupsiyaga qarshi mexanizmlar	Hisobdorlik, shaffoflik, ochiq ma'lumotlar, ichki nazorat tizimi	Bozorlarning samaradorligini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash	[3]
7	Inklyuziv institutlar	Iqtisodiy va siyosiy ishtirokning keng qamrovi, raqobat erkinligi	Uzoq muddatli barqaror o'sish, ijtimoiy mobillikni kuchaytirish	[2]
8	Mintaqaviy boshqaruv	Mahalliy hokimiyat idoralari, fiskal markazsizlashtirish, hududiy strategiyalar	Hududiy ehtiyojlarga moslashish, qarorlarning tezkorligini oshirish	[4]

¹ Manbalar tahlili asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

Jahon banki Boshqaruv ko'rsatkichlari ma'lumotlari O'zbekistonning so'nggi yillardagi institutsional taraqqiyot dinamikasini ko'rsatadi. 1996-2023 yillar davrida 214 ta mamlakat bo'yicha tuzilgan baholarda mamlakatda hukumat samaradorligi va tartibga solish sifati ko'rsatkichlari muntazam yaxshilanish dinamikasini namoyish qildi [3]. Ushbu yaxshilanish 2017-yildan keyin amalga oshirilgan keng qamrovli islohotlar bilan bog'liq bo'lib, valyuta kursini liberallashtirish, narxlar nazoratini bekor qilish, davlat korxonalarini xususiylashtirish va mehnat erkinligini kengaytirish kabi yo'nalishlarda amaliy natijalarni keltirdi [8].

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi 2024-yilgi IV moddasi maslahatlashuvi hisobotida 2017-2023 yillar davrida O'zbekistondagi o'rtacha iqtisodiy o'sish darajasi 5,5 foizni tashkil etganini, mustahkam fiskal pozitsiya esa makroiqtisodiy zarbalardan o'tishga zamin yaratganligini qayd etdi [10]. Mustaqil energetika regulyatorining tashkil etilishi va energiya tariflarini bosqichma-bosqich liberallashtirish, mahalliy boshqaruvni rivojlantirishga qaratilgan choralar institutsional taraqqiyotning amaliy ifodalari sifatida e'tirof etildi.

Osiyo Taraqqiyot banki O'zbekiston bilan 2024-2028 yillarga mo'ljallangan hamkorlik strategiyasida boshqaruvni rivojlantirish va institutsional iqtidorni mustahkamlash bo'yicha tadbirlar majmuasini belgiladi [11]. Strategiya doirasida hududiy hamkorlik, integratsiyalashgan shahar va qishloq taraqqiyoti, transport va sayyohlik kabi kesishuvchi yo'nalishlar mintaqaviy taraqqiyot bo'yicha amaliy choralar bilan bog'lanmoqda. Jahon banki esa 2017-2021 yillarda Taraqqiyot siyosati operatsiyasi doirasida 2,1 milliard dollar miqdorida moliyalashtirishni taqdim etib, mehnat majburiyatlarini bekor qilish, davlat ulushini qisqartirish va inklyuziv ijtimoiy himoyani kuchaytirish bo'yicha o'zgarishlarni qo'llab-quvvatladi [9].

Hududlarning iqtisodiy o'sishda barqarorlikni saqlab qolishi va inklyuziv taraqqiyotga erishishida boshqaruv sifati va investitsiya muhitining birgalikda ta'sir ko'rsatishi mantiqan kuzatildi. Tartibga solish sifati yuqori bo'lgan hududlar to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda 41,2 foiz yuqori ko'rsatkichlarga erishganligi mahalliy institutsional sifatning iqtisodiy faollilikni kuchaytirishidagi vositachi roli to'g'risida ishonchli dalil hisoblanadi [15]. Hududiy darajadagi inklyuziv institutlar va boshqaruv sifatining mintaqaviy taraqqiyot dinamikasiga ko'rsatadigan ta'siri Yevropa Ittifoqi tajribasidagi xulosalar bilan ham mos keladi: boshqaruv sifati past bo'lgan hududlarda kogeziya siyosati sarmoyalari samaradorligi keskin pasayadi, boshqaruv sifati yuqori bo'lgan hududlarda esa har bir qo'shimcha investitsiya nisbatan katta natija beradi [5].

Olingan natijalarni umumlashtirgan holda, hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy mutanosiblikning ta'minlanishi institutsional poydevorning sifatiga uzviy bog'liq bo'lgan ko'p o'lchovli jarayon ekanligi xulosa qilindi. Aparicio-Perez va Ripolles tomonidan ishlab chiqilgan ko'p darajali yondashuv O'zbekiston uchun ham nazariy ahamiyatga ega: milliy darajadagi institutsional o'zgarishlar hududiy darajadagi institutsional iqtidorni mustahkamlash bilan birga olib borilgandagina to'liq samara beradi [6]. UNDP tomonidan taqdim etilgan tahlil esa boshqaruv mexanizmlarining

oldindan tahlil qiluvchi va moslashuvchan tabiati hududiy notekisliklarni qisqartirishning institutsional shartlaridan biri ekanligini tasdiqladi [13].

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlil hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy mutanosib rivojlanishni ta'minlashda institutsional omillar nafaqat to'ldiruvchi shartlar, balki rivojlanish jarayonining markaziy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'lishini tasdiqladi. Formal va norasmiy institutlarning birgalikda ta'sir doirasini hisobga olish hududiy iqtisodiy siyosatni samarali rejalashtirish uchun zaruriy shart hisoblanadi. O'zbekistonning 2017-yildan boshlangan islohotlar to'liqini boshqaruv sifati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni amaliy darajada namoyon qildi va xalqaro tashkilotlar tomonidan ijobiy baholangan natijalarga olib keldi.

Birinchidan, hududiy boshqaruv idoralarining institutsional iqtidorini mustahkamlash - mahalliy hokimiyat organlarining moliyaviy va kadrlar resurslarini kengaytirish, raqamli platformalar yordamida xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirish hududlardagi qarorlarni tezkor qabul qilish va amalga oshirishga zamin yaratadi. Markazlashtirilgan boshqaruv tizimini fiskal markazsizlashtirish bilan to'ldirish mahalliy ehtiyojlarga moslashuvchanlikni mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, mulk huquqlarini himoya qilish va shartnomalarning majburiy bajarilishini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish bitim xarajatlarini kamaytirish va hududiy bozorlarda ishonchni mustahkamlash imkonini beradi. Sud tizimining mustaqilligini oshirish va kichik biznes uchun arzon va tezkor sud xarajatlari bilan nizolarni hal etish vositalarini joriy etish katta amaliy ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, tartibga solish sifatini yaxshilash - ortiqcha ma'muriy to'siqlarni bekor qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni soddalashtirish va biznes-jarayonlarni elektronlashtirish institutsional muhitning oldindan ko'ra olishlikka asoslangan tabiatini ta'minlaydi. Ushbu yo'nalishdagi ishlar Jahon banki Boshqaruv ko'rsatkichlari tartibga solish sifati indikatorini bo'yicha O'zbekistonning xalqaro reytingdagi mavqeyini mustahkamlashga xizmat qiladi [3].

To'rtinchidan, hududiy investitsiya muhitini takomillashtirish maqsadida ochiq, raqobat asosidagi davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish va hududiy investitsiya rag'batlantirish dasturlarini farqlashtirilgan asosda ishlab chiqish mintaqalararo notekislikni qisqartirishga olib keladi. Investitsion infratuzilma loyihalarining maksimal samarasini ta'minlash institutsional islohotlarni mahalliy darajada chuqurlashtirishni talab qiladi.

Beshinchidan, statistik kuzatuv va monitoring tizimini rivojlantirish - hududiy darajadagi institutsional sifat ko'rsatkichlarini muntazam o'lchash va mintaqaviy boshqaruv samaradorligi indekslarini ishlab chiqish davlat siyosatining empirik asoslangan qabul qilinishiga zamin yaratadi. Mintaqaviy iqtisodiyot tahlili uchun ochiq ma'lumotlar platformalarini rivojlantirish ilmiy va amaliy tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlarni shakllantiradi.

Oltinchidan, norasmiy institutlarni rivojlantirish bo'yicha alohida e'tibor zarur. Hududiy ishbilarmonlik madaniyatini, hamkorlik tarmoqlarini va ijtimoiy ishonchni

mustahkamlash mintaqaviy iqtisodiy ekotizimning barqarorligini ta'minlaydi. Ta'lim tizimi, kasaba uyushmalari va tadbirkorlik birlashmalari orqali ushbu yo'nalishdagi ishlar muntazam tarzda olib borilishi maqsadga muvofiq.

Yuqorida keltirilgan tavsiyalar majmuasi mintaqaviy iqtisodiy taraqqiyotning institutsional poydevorini mustahkamlash, hududlararo notekislikni qisqartirish va inklyuziv o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Institutsional islohotlarning izchil amalga oshirilishi O'zbekistonning yuqori daromadli mamlakatlar guruhiga qo'shilish maqsadini amalga oshirishga ishonchli zamin yaratadi [7].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. - Cambridge: Cambridge University Press, 1990. - 152 p. URL: <https://archive.org/details/institutionsinst0000nort>
2. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.A. Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth // Handbook of Economic Growth, Vol. 1A. - Amsterdam: Elsevier, 2005. - P. 385-472. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/4d672573-6bbe-5213-a708-0b7604f9552c/download>
3. Kaufmann D., Kraay A. The Worldwide Governance Indicators: Methodology and 2024 Update. World Bank Policy Research Working Paper No. 10952, 2024. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5154675
4. Rodriguez-Pose A., Ketterer T. Institutional change and the development of lagging regions in Europe // Regional Studies. - 2020. - Vol. 54, No. 7. - P. 974-986. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2019.1608356>
5. Rodríguez-Pose A., Garcilazo E. Quality of Government and the Returns of Investment: Examining the Impact of Cohesion Expenditure in European Regions // Regional Studies. - 2015. - Vol. 49, No. 8. - P. 1274-1290. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2015.1007933>
6. Aparicio-Pérez D., Ripollés J. On the Relative Contributions of National and Regional Institutions to Economic Development // Journal of Regional Science. - 2025. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jors.12776>
7. Liang C., Li C. Institutional Quality, Economic Growth, and Middle-Income Trap: Evidence From Cross-Country Data // SAGE Open. - 2025. - Vol. 15, No. 2. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21582440251343938>
8. World Bank. Helping Uzbekistan Undertake a Historic Social and Economic Transformation. - Washington, DC, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/results/2024/07/16/helping-uzbekistan-undertake-a-historic-social-and-economic-transformation>
9. World Bank. Uzbekistan's Reforms for Private Sector Growth, Social Protection, and Climate Action to Benefit from World Bank Support. - Washington, DC, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/04/uzbekistan-s-reforms-for-private-sector-growth-social-protection-and-climate-action-to-benefit-from-world-bank-support>

10. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2024 Article IV Consultation - Press Release; and Staff Report. IMF Country Report No. 24/210. - Washington, DC: IMF, 2024. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/210/article-A001-en.xml>
11. Asian Development Bank. Country Partnership Strategy: Uzbekistan, 2024-2028. - Manila: ADB, 2024. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/986901/cps-uzb-2024-2028.pdf>
12. Statistika agentligi (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi). Yalpi ichki mahsulotning shakllanishida hududlarning ishtiroki. URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/20956-o-zbekiston-respublikasi-bo-yicha-yalpi-ichki-mahsulot-yaim-ning-shakllanishida-hududlarning-ishtiroki-2>
13. UNDP. 2024 Asia-Pacific Human Development Report: Making our Future. New Directions for Human Development in Asia and the Pacific. - New York: UNDP, 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-11/undp_regional_human_development_report_web_final20nov.pdf
14. World Bank. Worldwide Governance Indicators (Home page) - Washington, DC, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>
15. Mansurov A. Governance and Policy Mechanisms for Sustainable Regional Development in Uzbekistan // American Journal of Social and Humanitarian Research. - 2026. URL: <https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajshr/article/view/4500>
16. Axmadovich X. Z. HUDUDLARNING IJTIMOIIY TABAQALASHUV DARAJASINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. - 2024. - T. 4. - №. 09. - C. 415-424.
17. Axmadovich X. Z. HUDUDLARNING IJTIMOIIY TABAQALASHUV DARAJASINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. - 2024. - T. 4. - №. 09. - C. 415-424.
18. Khakimov Z. A. et al. SUSTAINABLE INNOVATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CLEAN ENERGY: THE PERSPECTIVE OF QUALITY 5.0 MANAGEMENT IN THE FUEL AND ENERGY COMPLEX //Proceedings on Engineering. - 2025. - T. 7. - №. 4. - C. 2293-2300.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, aprel, 4-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**